

Гордійчук Ольга

кандидат філософських наук, доцент
Державний університет «Житомирська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0003-4606-9188>

Омельченко Вікторія

кандидат філософських наук, доцент
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
<https://orcid.org/0009-0008-4609-0730>

Теорія націогенезу Володимира Старосольського у контексті формування української політичної нації та процесів державотворення

*Не є призначенням народу служити владі,
але обов'язком та завданням влади –
служити інтересам та добру народу, тобто держави.*
Володимир Старосольський

*Ніхто нам не збудує держави, коли ми самі її не збудуємо, і
ніхто з нас не зробить нації,
коли ми самі нацією не схочемо бути.*
В'ячеслав Липинський

Анотація. Володимир Старосольський – визначний український громадсько-політичний діяч, правознавець, адвокат та науковець першої половини ХХ ст., чия публічна й наукова діяльність була трагічно перервана репресіями радянської влади проти представників української інтелігенції – інтелектуалів, громадсько-політичних лідерів української нації, тієї «активної меншості» (мовою В. Липинського), яка творить змістовне ядро «національної ідеї».

Наукові праці В.Старосольського є важливим внеском у розвиток політичної теорії, правознавства та націології й мають прикладний характер, спрямований на стратегічну мету – формування української національної держави.

Обґрунтовані ним ідеї зберігають наукову цінність і сьогодні, будучи релевантними в рамках сучасних досліджень націоналізму, політичної ідентичності та державотворення, а також у контексті повернення собі своєї історичної пам'яті. Золотим фондом інтелектуальної спадщини української політичної думки є «Теорія нації» (1922), що має виражений націологічний характер і є фундаментальною працею у контексті формування теоретичних підвалин української державності, та двотомна монографія «Держава і політичне право» (1923–1925).

Актуальність національного питання в політичній практиці міжвоєнної Європи зумовила необхідність його глибокого теоретичного осмислення, яке й здійснив В.Старосольський, системно підійшовши до вивчення нації як ключової категорії політичного буття. У своїх теоретичних розвідках він випередив наукові уявлення про націю, які отримали широке визнання у другій пол. ХХ ст. Його трактування нації як продукту історичної свідомості, культурної спільності та спільного прагнення (політичної волі) до політичної самореалізації демонструє ідеї, подібні до тих, які згодом представив Бенедикт Андерсон у праці «Уявлені спільноти» (1983), що стала ключовим текстом у теоріях націоналізму. Таким чином, внесок В.Старосольського у теорію нації не лише має самостійну наукову вартість, а й є раннім концептуальним аналогом пізніших західних націоналістичних студій.

Ключові слова: Володимир Старосольський; нація; теорія нації; націогенез; національна держава; державотворення; політична ментальність; політична теорія; політичний процес.

Актуальність теми. У історичному розвитку й поступі українського етносу до політичної нації, низці спроб проголошення незалежності Української держави, яким до 1991 р. не вдалося бути втіленими, державотворча діяльність була фрагментарною, підпільною, однак не припинялася. Вона набувала різноманітних форм та змістових характеристик, що визначалися комплексом факторів – політичних, економічних, соціокультурних, з низкою перешкод від пануючих метрополій, що не бажали втрачати

контроль над українськими територіями й ресурсами. Та попри численні поразки, репресії, замовні вбивства українських громадсько-політичних діячів (особливо радянськими агентами у XX ст.), українці діяли і діяльність кожного мала значення, адже забезпечувала історичну тяглість, де одні покоління передають наступним свої цінності, традиції, ідеї, а головне – гідність та прагнення самореалізації як суверенної держави. Саме ця діяльність «активної меншості» всупереч усьому утверджувала громадянську ідентичність, що, в свою чергу, сприяло формуванню української політичної суб'єктності, втіленню візії демократичних інститутів суспільно-політичних процесів, що були антагоністичними тоталітарним й авторитарним режимам.

Старосольський Володимир Йоachimович (1878–1942) – український громадсько-політичний діяч, правознавець і науковець першої половини XX ст., учений-націолог, автор оригінальної концепції української державності, що ґрунтується на поєднанні національного та соціально-класового чинників у процесі державотворення.

Його постать й наукові праці здебільшого залишаються невідомими широкому загалу українців, насамперед, через замовчування у радянський період. За проукраїнські націоналістичні й державницькі орієнтири та активну політичну діяльність він був заарештований співробітниками НКВС на початку Другої світової війни, засуджений до восьми років позбавлення волі спочатку у Лук'янівській в'язниці, потім депортований до Сибіру. У 1942 році Старосольський загинув у концтаборі в м. Маріїнськ (нині Кемеровська область, рф) [10; 11; 15; 24; 26], а, фактично, вбитий радянською владою, як десятки тисяч інших представників інтелігенції народів, що були окуповані російськими державними утвореннями, й позбавлені права на власну державність.

Для нас особливу цікавість становлять погляди В.Старосольського на націю та національну державу, оскільки вони є цінним здобутком української політичної думки, містять низку оригінальних рис, які вирізняють його серед українських і європейських науковців того часу, однак досі маловідомі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження громадсько-політичної та наукової діяльності В.Старосольського у радянській період не відбувалося, інформація про цю постать замовчувалася, лише після здобуття Україною незалежності різні аспекти діяльності й оригінальне бачення нації у своїх працях висвітлити такі дослідники, як Т.Андрусяк, А.Бучин, Ю.Древницький, В.Згурська, І.Кресіна, О.Кресін, Й.Надольський, Т.Огородник, Т.Прокопишин, І.Стряпко, П.Стецюк, І.Терлюк та ін. Науковці детально дослідили правозахисну й громадсько-політичну діяльність В.Старосольського, його бачення державного устрою, концепцію федеративної держави, розподілу влади, частково висвітлили ідеї про націю та національну державу, зокрема І.Терлюк. У 1991 р. в США під редакцією Уляни Старосольської вийшла книга, спеціально присвячена життю і діяльності її тата «Володимир Старосольський. 1878–1942 рр.». Для нас особливу цікавість становить теорія націогенезу, розроблена В.Старосольським. Попри наявність певного історіографічного доробку, ця частина його наукової спадщини є недостатньо дослідженою, що відкриває широкі можливості для подальших наукових розвідок.

Метою статті є осмислення ціннісного змісту української національної ідеї, політичних традицій як основи державотворення у контексті правової концепції В.Старосольського.

Викладення основного матеріалу. Науковий доробок В.Старосольського складає низка ґрунтовних праць: «Національний і соціальний момент в українській історії» (Відень, 1915), «Теорія нації» (Відень, 1922), двотомна монографія «Держава і політичне право» (Подоєбради, 1923–1925 рр.) та ін. У своїх дослідженнях він спирався на історичний досвід українського народу, що надало його працям прикладного характеру з орієнтацією на стратегічну перспективу утвердження України як самостійної національної держави у системі світового порядку. Його наукова діяльність позначена глибоким націологічним аналізом, а запропонована концепція державності вирізняється оригінальністю.

Саме монографія «Теорія нації» (Відень, 1922) є однією з найвагоміших праць й вважається золотим фондом інтелектуальної спадщини української політичної думки. У ній В.Старосольський досліджує фундаментальні питання генезису та сучасного стану феномену нації: що становить сутність нації, які чинники впливають на її формування, та якою є її роль у структурі національної держави.

Важливою заслугою В.Старосольського є те, що він один з перших, хто заперечив тезу про націю як спільноту, засновану виключно на сукупності так званих «об'єктивних» ознак. Хоча ці чинники визнавалися ним важливими, вони не розглядалися як вирішальні. Натомість дослідник обґрунтував іншу позицію: трактування нації як результату прагнення до політичної самореалізації на основі історичної свідомості, культурної спільності та політичної волі.

У концепції В.Старосольського нація постає передусім як психолого-політична спільнота, яка виявляє себе через цілеспрямовану діяльність та боротьбу за власну, національну державу. Саме ця політична активність є, на його думку, визначальною ознакою націєтворення.

Старосольський В. був першим в українській політичній думці, хто ґрунтовно опрацював питання нації як змістовне підґрунтя національної держави, досліджував феномен нації, прагнучи виявити її сутнісні ознаки та визначити ключові чинники формування [27; 28]. Складність цієї проблеми

засвідчується тим, що й досі у науковому середовищі не існує єдиного, загальноприйнятого визначення нації як форми соціальної спільності.

Актуальність національного питання в тогочасній політичній практиці зумовлювала необхідність його ґрунтовного теоретичного осмислення, зокрема з'ясування природи нації як у її історико-генетичному розвитку, так і в сучасному стані [17]. Спираючись на аналіз українського історичного досвіду, В.Старосольський формулював свої висновки з орієнтацією на національну перспективу. Його дослідження мали прикладний характер і були розраховані на практичне застосування в умовах, коли Україна отримає реальну можливість власної державності у світовій політичній системі [14, с. 40], сформульовані теоретичні підходи зберігають свою наукову актуальність у контексті сучасних політологічних студій.

Століття тому, власне у час написання В.Старосольським націологічних праць, у науковому середовищі переважали два основні підходи до розуміння феномену нації: атомістичний та психологічний (соціологічний).

Згідно з атомістичним підходом, нація розглядалася як сукупність індивідів, які вирізняються серед інших подібних спільнот наявністю спільних так званих «об'єктивних» ознак. Старосольський В. загалом погоджувався, що до таких універсальних характеристик, притаманних будь-якій нації, можна віднести: антропологічну спільність (особливості зовнішності та фізичної будови); окрему мову (разом з літературою, наукою тощо); власні історичні традиції та суспільно-політичну боротьбу; самобутню культуру (як матеріальну, так і духовну) і спільні культурні прагнення; територію, на якій існувала, існує або може постати національна держава [23, с. 14]. Однак, був переконаний, що перелічених ознак недостатньо, щоб людська спільнота набула статусу нації. На противагу представникам атомістичної школи початку ХХ ст., які вважали ці ознаки самодостатніми, він піддає цей підхід критиці, поклавши її в основу власної теорії нації.

Розмірковуючи над природою нації, В.Старосольський аналізує чинники, що визначають процес її формування і шукає визначальний, найбільш важливий. Серед елементів націотворення, що мають значення, однак не є визначальними він виокремлює мову, культуру та територію.

Мова, за В.Старосольським, відіграє надзвичайно важливу роль як засіб консолідації, проте сама по собі ще не гарантує національної єдності. Концепція, згідно з якою мова вважається сутнісною ознакою нації, є однією з найпоширеніших, що пояснюється її значенням у житті національної спільноти, а також тим, що мова виступає як об'єктивний зовнішній показник національного існування. *«Очевидно мова – це тільки один зі способів проявляти на зовні національну спільноту й утримувати її внутрішньо»* [21, с. 424]. Поміж тим, мова є чинником лінгвістичної та громадянської ідентичності, а саме «народна мова» *«стає символом національної спільноти, стає особливою дорогою. Вона є рівночасно символом демократизації життя»* [21, с. 425], однак *«не завжди самостійна мова рішала про утворення нації»* [21, с. 25]. Тобто наявність власної, відокремленої від інших націй мови, не є обов'язковою ознакою націотворення. Водночас застерігав, що немає однозначної відповіді на питання, чи здатна конкретна нація зберегти своє існування після втрати рідної мови: вона може як зберегтися, так і зникнути. Найбільшу небезпеку становить те, що втрата мови викликає зміни у національній свідомості, яка сама по собі є важливою умовою національного об'єднання. Таким чином, мовне питання в націотворенні, хоч і не є вирішальним, проте залишається надзвичайно важливим щодо збереження цілісності національної ідентичності.

Культура, згідно з підходом В.Старосольського, є своєрідним мірилом унікальності та цінності нації. Рівень її поширення, глибина засвоєння культурних надбань широкими масами, є важливою передумовою перетворення етнічної спільноти на повноцінну націю. Ідея нації як культурної індивідуальності має тривалу інтелектуальну традицію, що зумовлено, з одного боку, складністю самого поняття «культура», а з іншого, тим, що в межах однієї нації можуть перетинатися різні культурні впливи, що, проте, не веде до утворення нових націй. Також звертає увагу на вплив соціальної стратифікації на культурну цілісність, адже культурна єдність, заснована на класовій спільності, нерідко виявляється міцнішою за національну. Важливо, що вагомим чинником націотворення є не лише історичний досвід і культурна спадщина, тобто минуле й сучасне, а й орієнтація на майбутнє, наявність його візії, ціннісного й смислового проекту майбутнього існування спільноти. Саме ця проекція, що формується у вигляді національної ідеї, виступає важливим імпульсом і мотиваційним джерелом для національного розвитку та консолідації.

Аналізуючи значення територіального чинника у формуванні нації, В.Старосольський, відповідно до висновків антропогеографії та історичної науки, стверджував, що територія, володіючи певними чітко означеними характеристиками, у конкретних умовах може зумовлювати виникнення й інших національних ознак і це є важлива умова, однак не визначальна. Про відносність територіального чинника свідчать приклади єврейського та ромського народів, а також численних діаспор, які зберігають національну ідентичність за умов територіального розсіяння. Тож навіть переселення малочисельної

нації або її географічна дезінтеграція не обов'язково призводить до втрати нею власної національної самосвідомості. Тобто *«територія не сама, але як додаток до інших, складає єство нації»* [23, с. 25–26].

Отже, розмірковуючи над феноменом нації В.Старосольський звертається до з'ясування чинників, що впливають на процес її формування. Важливими компонентами процесу націотворення український дослідник вважав мову, культуру, територію. Однак до визначальних чинників і головних націєтворчих ознак відніс дещо інше. Такими український вчений вважав національну свідомість та волю.

У праці «Теорія нації» він послідовно обґрунтовує механізми трансформації національної свідомості як усвідомлення нацією власних політичних інтересів та прагнення до державності. Аналіз такого підходу до національної ідеї дозволяє стверджувати, що сформульовані положення залишаються актуальними й можуть бути екстрапольовані на сучасні націєтворчі процеси в Україні.

На думку вченого суспільна ідея не є чимось усталеним чи остаточним, вона є формою, в якій виражаються прагнення, потреби й устремління громадян. Вона має динамічний і процесуальний характер. Державні утворення виникають як результат множинних, часто суперечливих ідей та прагнень, які не завжди мають між собою логічний зв'язок і можуть не підпорядковуватися єдиній вищій меті, лише згодом можуть бути раціоналізовані й теоретично осмислені. За В.Старосольським основу нації складають національна свідомість і політична воля, а держава є найбільш раціоналістичним суспільним твором і жоден інший твір не має за собою стільки передуманої, відомої людської діяльності як держава [23, с. 7]. *«Істота нації лежить в стремлінню її членів творити власну, самостійну, незалежну від «чужих» політичну цілісність»* [21, с. 425]. *«Як нація, так і демократія побудовані на активності одиниці»* додає В.Старосольський [21, с. 424]. У цьому контексті, доцільно пригадати й позицію В.Липинського (1882–1931), який походив з родини польської шляхти, був виплеканий освітнім середовищем Ягелонського та Женевського університетів, однак обрав шлях українського історика, історіософа, соціолога, публіциста, ідеолога консервативно-монархічного напрямку соціально-політичної думки. Маючи польське походження він самоідентифікував себе як українець і підкреслював визначальну роль «активної меншості» на яку покладена відповідальність щодо формулювання «національної ідеї» [16, с. 90]. Добре нам відомий своїм гаслом: *«Ніхто нам не збудує держави, коли ми самі її не збудуємо, і ніхто з нас не зробить нації, коли ми самі нацією не хочемо бути»* [12, с. 67].

Отже, В.Старосольський відходить від есенціалістського трактування нації як «природної» або біологічно зумовленої одиниці, обґрунтовує націю передусім як правову й політичну спільноту, яка виникає в результаті усвідомлення своєї історичної суб'єктності та волі до державної організації. Мислитель наголошує на нації як історичному продукті, його концепція обґрунтовує націю як історично сформовану правову та політичну спільноту. Принципово важливим вважає те, що нація існує лише там, де присутня свідомо воля до державної організації, до суверенного політичного буття. У цьому контексті національна ідентичність постає як продукт історичної тягlosti, але з акцентом, насамперед, на правовій дії, а не лише на культурній пам'яті.

Розвиваючи ідеї В.Старосольського визначаємо націю як політичну спільноту громадян, об'єднаних спільними політичними інтересами та волею до спільного існування й усвідомленням культурної єдності, що функціонує в межах визначеної території, має певну форму державної організації, яка передбачає наявність суверенітету, спільного громадянства, системи юридичних прав і обов'язків. Етнічне походження у цьому визначенні не є визначальним критерієм, адже ключовою ознакою нації постає політична солідарність та спільна відповідальність за долю держави. Як яскравий приклад у контексті України, можемо назвати кримсько-татарський народ, що зберігаючи свою культурну самобутність, визнає приналежність до української політичної нації і спільно бореться проти російських окупантів за право бути господарем на власній землі.

Підтримуємо твердження К.Галушко, що нація є народом, що наділений державотворчим потенціалом та здатний самоідентифікуватися, відмежовуватися від інших націй державними кордонами чи інтегрувати їх до свого складу на правах національних меншин у межах цих кордонів [6, с. 283].

Старосольський В. обґрунтував погляд на націю як на свідомий конструкт, на півстоліття випередивши теоретиків 1970–1980 рр. Наприклад, Б.Андерсона, британсько-ірландського дослідника, чия праця «Уявлені спільноти» стала однією з найбільш цитованих у націоналістичних студіях кінця ХХ ст. [1]. Попри відмінності у методології та історичному контексті, між концепціями цих науковців простежуються важливі точки перетину. Обидва відходять від есенціалістського трактування нації як «природної» або біологічно зумовленої одиниці. У В.Старосольського нація розуміється передусім як правова й політична спільнота, яка виникає в результаті усвідомлення своєї історичної суб'єктності та волі до державної організації. «Нація – це не етнічна спільнота в етнографічному сенсі, а правове тіло, яке постає через розвиток правосвідомості» – цю тезу можна вважати концептуальним осердям його праці «Теорія нації» (1922).

Андерсон Б. у свою чергу визначає націю як «уявлену політичну спільноту», наголошуючи на тому, що члени нації, хоч і не знайомі особисто, уявляють себе частиною єдиного політичного й культурного простору. Ця уява конструється за допомогою мови, друкованого слова, медіа, систем освіти та

історичних наративів. У цьому сенсі спільнота виникає не стільки «природно», скільки як результат символічної інтеграції.

Зіставлення двох підходів дозволяє зробити важливе узагальнення: як для В.Старосольського, так і для Б.Андерсона нація є продуктом свідомої (уявної) інтеграції, а не лише наслідком етнічної тотожності. Обидва мислителі виносять у центр своєї теорії не «кров і ґрунт», а усвідомлене прагнення до політичної спільноти – у вигляді правової волі у В.Старосольського і символічного уявлення у Б.Андерсона. Такий підхід ставить націю в контекст модерності, де вона формується як результат історичних умов, розвитку масової комунікації, правової культури та ідеї суверенітету.

Тож можемо підсумувати, що хоча В.Старосольський діє в межах правової традиції, а Б.Андерсон – у межах пост-структуралістського наративу, обидва концептуалізують націю як інтелектуальну й політичну конструкцію, що виникає не з природи, а з волі, уяви та історичного досвіду.

Звернімо увагу й на певну подібність ідей В.Старосольського з науковим доробком Е.Сміта – британського дослідника зі світовим ім'ям, на думку якого формування нації завжди пов'язане з наявністю етнічного ядра, яке становить основу національної ідентичності та спирається на культурні надбання конкретного етносу [4; 18; 19, с. 47–51].

Обидва науковці долають крайнощі редукціонізму: Е.Сміт – модерністичного, який відкидає донаціональні зв'язки, В.Старосольський – етнічного, який зводить націю до кровно-мовної спільноти. У результаті у поглядах науковців нація постає як складна соціокультурна й політико-правова конструкція, що поєднує минуле, теперішнє та майбутнє в межах історичної пам'яті та політичної дії, інтегрує історичну глибину з політичним актом сучасності. У результаті в концепціях обох авторів простежується спільне бачення нації як поєднання історичної спадкоємності й сучасного політичного самоствердження.

Сміт Е. у своїй концепції «етносів та націй» наполягав на тому, що нація не просто виникає у модерну добу, вона є результатом тривалої історичної еволюції етнокультурних спільнот – етносів, які зберігають колективну пам'ять, міфи про походження, символіку та зв'язок із територією. Вона спирається на ці донаціональні форми ідентичності, які забезпечують їй глибину та легітимність. Старосольський В. також наголошує на нації як історичному продукті, але його концепція обґрунтовує виникнення нації як результату не стільки етнічного єднання, скільки розвитку правосвідомості, оскільки нація існує лише там, де присутня свідомо воля до державної організації, до суверенного політичного буття. У цьому контексті національна ідентичність також постає як продукт історичної тягlosti, але з акцентом, насамперед, на правовій дії, а не лише на культурній пам'яті.

Як правознавець і адвокат В.Старосольський був прихильником ідеї конституційної держави, яку розглядав як найвищу форму еволюції державного інституту, одне з найцінніших досягнень сучасної демократичної цивілізації, в основі з народним суверенітетом, поділом влади, з гарантіями прав людини [25, с. 148]. Виступав за модель змішаної форми правління, яка б поєднувала елементи монархії, аристократії та демократії. У своїх лекціях з політичного права наголошував, що саме така система, в якій три гілки влади організовані на різних засадах, створює належні умови для ефективного функціонування державного механізму. Вважав, що парламент як законодавчий орган має бути репрезентативним і формуватися на демократичних засадах, виконавча влада повинна базуватися на принципі єдиновладдя для забезпечення оперативності рішень, а судову систему доцільно будувати відповідно до аристократичного принципу, що передбачає високі морально-інтелектуальні якості суддівського корпусу [22, с. 135]. Наголошував, що така держава повинна спиратися на раціональну волю більшості громадян і саме ця воля має бути джерелом легітимності державної влади, яка, у свою чергу, покликана зрівноважувати інтереси різних національних спільнот, долати між ними можливі суперечності. Важливою функцією інститутів конституційної держави має бути захист інтересів й тих соціальних груп, які не мають безпосереднього представництва у владних структурах. Водночас, на його переконання, ефективність реалізації законності значною мірою залежить від здатності суспільства до самоорганізації та активного громадянського впливу на процеси державного управління [13, с. 159].

На початку ХХ ст. В.Старосольський сприймав ідеал національної незалежності як віддалену перспективу. Усвідомлюючи це, він виступав одним з ініціаторів низки заходів, спрямованих на активізацію національної свідомості [9, с. 214].

Оскільки процес націотворення передбачає, передусім, усвідомлення спільнотою себе як самостійного суб'єкта історичного процесу, то цілком обґрунтовано стверджувати, що в основі формування нації лежить національне самоусвідомлення. Його підґрунтям є національна ідентичність як здатність спільноти до самоідентифікації як нації. Ідентичність у цьому контексті постає як багатовимірне явище, що не зводиться до окремої характеристики (етнічної, релігійної, професійної), а формує цілісне уявлення про належність до національної спільноти.

Процес державотворення передбачає наявність стану національного самовизначення, у якому нація виступає повноцінним суб'єктом права. Такий статус спирається на правову традицію, фактичну державницьку практику та орієнтацію на цивілізаційний розвиток. Під час інформаційної, гібридної, а з 2022 р. повномасштабної війни РФ проти України [3], українці на масовому рівні усвідомили, що

українська політична нація органічно пов'язана з європейськими демократичними традиціями та цінностями конституціоналізму, серед яких чільне місце займають: особиста свобода та людська гідність, народний суверенітет, захист прав меншин, політичний плюралізм, незалежність судової влади та легітимність усієї системи публічної влади; а євроатлантична інтеграція як зовнішній курс є гарантією національної безпеки України [2; 7].

У цьому контексті національна гідність і конституційний патріотизм набувають значення фундаментальних складових національно-правової ідентичності, що мають стати основою сучасної правової ідеології Української держави. Вище від «національної держави» В.Старосольський ставить лише міжнародне право, на яке покладає великі надії як на єднаюче розумне співтовариство (на той час у форматі Ліги Націй): *«Це мусить бути "початком кінця" для привілейованого становища великих та дужих держав, початком періоду "рівності" в міждержавних взаєминах»* [19, с. 463].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Старосольський В. розглядав націю не лише як етнокультурне й політичне утворення, а передусім як суб'єкт права й державного самоствердження. У його розумінні, нація стає повноцінним учасником державотворчого процесу лише за умови наявності національного самоусвідомлення, внутрішньої єдності та політичної волі, здатності до реалізації суверенітету у формі конституційної держави. У своїх працях науковець обґрунтовував і наголошував, що для побудови української держави необхідно розвивати правові інститути, зміцнювати усвідомлену національну волю, яка виявляється через громадянську активність, політичну культуру та прагнення до правового порядку. Для нього національна ідея не була абстрактною категорією, а, навпаки, засадничим чинником, що формує правову й політичну модель держави.

Національна держава не є лишень «природним» наслідком існування нації. Це яскраво видно на прикладі України, яку століттями намагалися окупувати й асимілювати сусідні державні утворення. Проголошення незалежної держави та її розбудова – результат правотворчої волі нації, акт історичного самоствердження. Старосольський В. обґрунтовує позицію, згідно з якою нація є активним учасником правового процесу, здатного до самовизначення, до побудови конституційної держави, в якій верховенство права, народовладдя та національна гідність є органічно пов'язаними елементами.

Це перший український дослідник, що комплексно підійшов до проблеми нації як ключової категорії у формуванні політичної організації суспільства. Сформульовані ним ідеї залишаються актуальними й сьогодні, зберігаючи наукову вартість у контексті сучасних досліджень націоналізму, державотворення, ідентичності. Його глибокі теоретичні узагальнення знаходять підтвердження у сучасних політичних реаліях.

У своїх теоретичних розвідках В.Старосольський випередив наукові уявлення про націю як «уявлену спільноту», які отримали широке визнання у другій половині XX ст. Його трактування нації як продукту історичної свідомості, культурної спільності та спільного прагнення до політичної самореалізації демонструє ідеї, подібні до тих, які згодом систематизував Б. Андерсон у своїй знаковій праці *Imagined Communities* (1983), що стала ключовим текстом у теоріях націоналізму, однак варто зазначити, що інтелектуальні засади цього підходу були сформульовані В.Старосольським майже на півстоліття раніше.

Внесок В.Старосольського у теорію нації не лише має самостійну наукову вартість, а й є раннім концептуальним аналогом пізніших західних націоналістичних студій. Його підхід засвідчує високий рівень теоретичної рефлексії в українській політичній думці того періоду та її здатність генерувати ідеї, які випереджають свій час.

Список використаної літератури:

1. *Anderson B. Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism / B.Anderson.* – Verso, 1983.
2. *Hordiichuk O. Polityczne i mentalne aspekty integracji Ukrainy z Europą / O.Hordiichuk, T.Dekert, Y.Lysetska // Przegląd Politologiczny.* – 2024. – № 2. – P. 59–75. DOI: 10.14746/pp.2024.29.2.5.
3. *Hordiichuk O. How the information warfare turns into full-scale military aggression : the experience of Ukraine / O.Hordiichuk, A.Halapsis, M.Kozlovets // Przegląd Strategiczny.* – 2023. – № 16. P. 345–362. DOI: 10.14746/ps.2023.1.25.
4. *Smith A. The Ethnic Origins of Nations / A.Smith.* – Oxford University Press, 1986.
5. *Андерсон Б. Уявлені спільноти : роздуми про походження і поширення націоналізму / Б.Андерсон ; пер. з англ. Т.Цимбал.* – Київ : К.І.С., 2001. – 224 с.
6. *Галушко К. Народи, етноси, нації : Популярне видання / К.Галушко.* – Київ : Темпора, 2008. – 72 с.
7. *Гордійчук О. Національна безпека України : виклики та пріоритети / О.Гордійчук, О.Мосієнко // Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія.* – 2024. – № 3 (62). – С.158–172.
8. *Древницький Ю. Володимир Старосольський : громадсько-політична та наукова діяльність (1978–1942) / Ю.Древницький.* – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім В. Гнатюка, 2012. – 304 с.
9. *Древницький Ю. Вчення про державу у працях Володимира Старосольського / Ю.Древницький // Україна-Європа-Світ : міжнародний зб. наук. праць. Серія: Історія, міжнародні відносини.* – 2012. – Вип. 10. – С. 270–274.

10. Жерноклеєв О. Старосольський Володимир Якимович / О.Жерноклеєв, І.Райківський // Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія. – Івано-Франківськ, 2020. – Т. 3: П–С. – С. 487–488.
11. Згурська В. Концепція федеративної держави В.Старосольського / В.Згурська // Держава і право : збірник наукових праць. – 2006. – Вип. 31. – С. 599–610.
12. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму. Писані 1919–1926 р. / В.Липинський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3615/file.pdf>.
13. Максимович С. Концепція розподілу влад Володимира Старосольського / С.Максимович // Вісник Львівського університету. Серія : юридична. – 2001. – Вип. 36. – С. 157–162.
14. Надольський Й. Націологічні дослідження Володимира Старосольського / Й.Надольський // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Політологія, Соціологія, Філософія. – 2010. – Вип. 15. – С. 39–43.
15. Огородник Т. Правозахисна і громадсько-політична діяльність В.Старосольського 1929–1931 рр. (за матеріалами газети «Діло») / Т.Огородник // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. – 2000. – Вип. 7. – С. 375–393.
16. Омельченко В. Основні принципи та засадничі цінності державних інституцій / В.Омельченко // *Politology bulletin*. – 2021. – Iss. 86. – Р. 83–96 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pv_2021_86_8.
17. Прокопишин Т. Концепції нації у працях українських вчених поч. XX ст. : спроба компаративного аналізу / Т.Прокопишин // Вісник Львівського університету. Серія : соціологічна. – 2012. – Вип. 6. – С. 51–61.
18. Сміт Е. Культурні основи націй. Ієрархія, заповіт і республіка / Е.Сміт. – Київ : Темпора, 2009. – 312 с.
19. Сміт Е. Національна ідентичність / Е.Сміт ; пер. з англ. П.Таращук. – Київ : Основа, 1994. – 224 с.
20. Старосольський В. Держава і політичне право / В.Старосольський. – Київ : Видавництво ЛОГОС Україна, 2017. – Ч. 1. – 592 с.
21. Старосольський В. Держава і політичне право / В. Старосольський. – Київ : Видавництво ЛОГОС Україна, 2017. – Ч. 2. – 472 с.
22. Старосольський В. Політичне право : курс лекцій / В.Старосольський. – Подєбради : Український техн.-господарський інститут ЧСР, 1933–1934. – 321 с.
23. Старосольський В. Теорія нації. Відень / В.Старосольський. – 1922. – 144 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/15900/file.pdf>.
24. Старосольський Володимир Якимович / Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://surl.li/hekcwg>.
25. Стецюк Б. Ідеї конституційної держави в поглядах учених української міграції в міжвоєнний період (1918–1945 рр.) / Б.Стецюк // Науковий вісник Льотної академії. Серія : Економіка, менеджмент та право. – 2023. – Вип. 8. – С. 145–153.
26. Стряпко І. Теорія нації Володимира Старосольського / І.Стряпко // Вісник Дніпропетровського університету. – 2014. – Т. 22. – Вип. 24 (2). – С. 190–197.
27. Терлюк І. Український адвокат і правознавець Володимир Старосольський про націю та національну державу / І.Терлюк // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки. – 2020. – № 3 (27). – С. 25–30.
28. Терлюк І. Феномен нації у науковому дискурсі: до методології проблеми історичної спадкоємності нації та держави / І.Терлюк // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки. – 2018. – № 906 (20). – С. 19–25.

References:

1. Anderson, B. (1983), *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, Verso.
2. Hordiichuk, O., Dekert, T. and Lysetska, Y. (2024), «Polityczne i mentalne aspekty integracji Ukrainy z Europą», *Przegląd Politologiczny*, No. 2, pp. 59–75, doi: 10.14746/pp.2024.29.2.5.
3. Hordiichuk, O., Halapsis, A. and Kozlovets, M. (2023), «How the information warfare turns into full-scale military aggression: the experience of Ukraine», *Przegląd Strategiczny*, No.16, pp. 345–362, doi: 10.14746/ps.2023.1.25.
4. Smith, A. (1986), *The Ethnic Origins of Nations*, Oxford University Press.
5. Anderson, B. (2001), *Uivavlennia spilnoty: rozдумы pro pokhodzhennia i poshyrennia natsionalizmu*, per. z anhl. T.Tsymbal, K.I.S., Kyiv, 224 p.
6. Halushko, K. (2008), *Narody, etnosy, natsii : Populiarnе vydannia*, Tempora. Kyiv, 72 p.
7. Hordiychuk, O. and Mosiyenko, O. (2024), «Natsionalna bezpeka Ukrainy : vyklyky ta priorytety», *Visnyk NluU imeni Yaroslava Mudroho. Seriiа Filоsofiа, filоsofiа prаvа, politolоhiа, sotsiolоhiа*, No. 3 (62), pp. 158–172.
8. Drevnitskyi, Yu. (2012), *Volodymyr Starosolskyi : hromadsko-politychna ta naukova diialnist (1978–1942)*, Vyd-vo TNPU im V. Hnatiuka, Ternopil, 304 p.
9. Drevnitskyi, Yu. (2012), «Vchennia pro derzhavu u pratsiakh Volodymyra Starosolskoho», *Ukraina-Yevropa-Svit : mizhnarodnyi zb. nauk. prats. Seriiа Istoriiа, mizhnarodni vidnosyny*, No. 10, pp. 270–274.
10. Zheronkleyev, O., Raykiv's'kyi, I. (2020), *Starosol's'kyi Volodymyr Yakymovych, Zakhidno-Ukrayins'ka Narodna Respublika 1918–1923, Entsyklopediya*, Vol. 3: P–S, Ivano-Frankivs'k, pp. 487–488.
11. Zghurska, V. (2006), «Kontseptsiiа federatyvnoi derzhavy V.Starosolskoho», *Derzhava i pravo*, zbirnyk naukovykh prats, No. 31, pp. 599–610.
12. Lypynskyi, V., *Lysty do brativ-khliborobiv. Pro ideiu i orhanizatsiiu ukrainskoho monarkhizmu. Pysani 1919–1926 r.*, [Online], available at: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3615/file.pdf>

13. Maksymovych, S. (2001), «Kontsepsiia rozpodilu vlad Volodymyra Starosolskoho», *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia yurydychna*, No. 36, pp. 157–162.
14. Nadolskyi, Y. (2010), «Natsiolohichni doslidzhennia Volodymyra Starosolskoho», *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriiia Politolohiia, Sotsiolohiia, Filosofiia*, No. 15, pp. 39–43.
15. Ohorodnyk, T. (2000), «Pravozakhysna i hromadsko-politychna diialnist V.Starosolskoho 1929–1931 rr. (za materialamy hazety «Dilo»)», *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho tsentru periodyky*, No. 7, pp. 375–393.
16. Omelchenko, V. (2021), «Osnovni pryntsypy ta zasadnychi tsinnosti derzhavnykh instytuttsii», *Politology bulletin*, Iss. 86, pp. 83–96, [Online], available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pv_2021_86_8
17. Prokopyshyn, T. (2012), «Kontsepsii natsii u pratsiakh ukrainskykh vchenykh poch. XX st. : sproba komparatyvnoho analizu», *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia sotsiolohichna*, No. 6, pp. 51–61.
18. Smit, E. (2009), *Kulturni osnovy natsii. Iierarkhiia, zapovit i respublika*, Tempora, Kyiv, 312 p.
19. Smit E. (1994), *Natsionalna identychnist*, per. z anhl. P.Tarashchuka, Osnova, Kyiv, 224 p.
20. Starosolskyi, V. (2017), *Derzhava i politychne pravo, Part.1*, LOHOS Ukrayina, Kyiv, 592 p.
21. Starosolskyi, V. (2017), *Derzhava i politychne pravo, Part 2*, LOHOS Ukrayina, Kyiv, 472 p.
22. Starosolskyi, V. (1933–1934), *Politychne pravo : kurs leksii*, Ukrainskyi tekhn.-hospodarskyi instytut ChSR, Podyebrady, 321 p.
23. Starosolskyi, V. (1922), *Teoriia natsii*, Viden, 144 p., [Online], available at: <http://diasporiana.org.ua/wpcontent/uploads/books/15900/file.pdf>
24. «Starosolskyi Volodymyr Yakymovych», *Vikipediia*, [Online], available at: <https://surl.li/hekcwg>
25. Stetsiuk, B. (2023), «Idei konstytutsiinoi derzhavy v pohliadakh uchenykh ukrainskoi mihratsii v mizhvoiennyi period (1918–1945 rr.)», *Naukovyi visnyk Lotnoi akademii. Seriiia Ekonomika, menedzhment ta pravo*, No. 8, pp. 145–153.
26. Striipko, I. (2014), «Teoriia natsii Volodymyra Starosolskoho», *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu*, Vol. 22, No. 24 (2), pp. 190–197.
27. Terliuk, I. (2020), «Ukrainskyi advokat i pravoznavets Volodymyr Starosolskyi pro natsiiu ta natsionalnu derzhavu», *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika»*. Seriiia *Yurydychni nauky*, No. 3 (27), pp. 25–30.
28. Terlyuk, I. (2018), «Fenomen natsiui u naukovomu dyskursi: do metodolohiyi problemy istorychnoyi spadkoyemnosti natsiui ta derzhavy», *Visnyk Natsional'noho universytetu «Lvivska politehnika»*. Seriiia *Yurydychni nauky*, No. 20, pp. 19–25.

Hordiichuk O., Omelchenko V.

Vladimir Starosolsky's theory of nation formation in the context of the formation of the Ukrainian political nation and state-building processes

Abstract. Volodymyr Starosolsky was a prominent Ukrainian public and political figure, jurist, lawyer, and scholar in the first half of the 20th century. His public and scientific activities were tragically interrupted by the Soviet authorities' repression of representatives of the Ukrainian intelligentsia – intellectuals, public and political leaders of the Ukrainian nation, that “active minority” (in the words of V. Lypynsky) forms the core of the “national idea.”

Starosolsky's scientific works are an important contribution to the development of political theory, jurisprudence, and nationology and are of an applied nature, aimed at the strategic goal of forming a Ukrainian nation state.

The ideas he put forward are still scientifically valuable, being relevant in the context of contemporary research on nationalism, political identity, and state-building, as well as in the context of regaining historical memory. The golden fund of the intellectual heritage of Ukrainian political thought is “The Theory of the Nation” (1922), which has a pronounced nationology character and is a fundamental work in the context of forming the theoretical foundations of Ukrainian statehood, and the two-volume monograph “The State and Political Law” (1923–1925).

The relevance of the national question in the political practice of interwar Europe necessitated its in-depth theoretical understanding, which was carried out by Starosolsky, who systematically approached the study of the nation as a key category of political existence. In theoretical studies, he anticipated scientific ideas about the nation that gained wide recognition in the second half of the 20th century. His interpretation of the nation as a product of historical consciousness, cultural commonality, and a shared desire (political will) for political self-realization demonstrates ideas similar to those later presented by B. Anderson in his work “Imagined Communities” (1983), which became a key text in theories of nationalism. Thus, Starosolsky's contribution to the theory of the nation not only has independent scientific value, but is also an early conceptual analogue of later Western nationalist studies.

Keywords: Volodymyr Starosolsky; nation; theory of the nation; nation formation; nation state; state building.

Стаття надійшла до редакції 07.02.2025.